

Orifjonova Omina

Andijon davlat texnika instituti “Buxgalteriya hisobi va audit” yo‘nalishi 4-
bosqich talabasi

Xakimov Muhammadqosim

Andijon davlat texnika instituti “Buxgalteriya hisobi va menejment” kafedrası
assistenti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada korxonada faoliyati samaradorligini baholashda moliyaviy hisobotlarning analitik imkoniyatlari tadqiq etilgan. Tadqiqot jarayonida moliyaviy hisobotlarning asosiy shakllari — buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobot va pul oqimlari hisobotining tahliliy ahamiyati yoritilgan. Moliyaviy ko‘rsatkichlar asosida korxonaning moliyaviy barqarorligi, rentabelligi, likvidligi va to‘lov qobiliyatini baholash usullari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari moliyaviy hisobotlar tahlilining boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim axborot manbai ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: moliyaviy hisobotlar, moliyaviy tahlil, korxonada samaradorligi, rentabellik, likvidlik, moliyaviy barqarorlik.

ANALYTICAL CAPABILITIES OF FINANCIAL STATEMENTS IN ASSESSING ENTERPRISE PERFORMANCE EFFICIENCY

Abstract. This scientific article examines the analytical capabilities of financial statements in assessing enterprise performance efficiency. The study analyzes the analytical significance of the main forms of financial statements, including the balance sheet, income statement, and cash flow statement. Methods for evaluating financial stability, profitability, liquidity, and solvency based on financial indicators are discussed. The research findings indicate that financial statement analysis serves as an essential information source for managerial decision-making.

Keywords: financial statements, financial analysis, enterprise efficiency, profitability, liquidity, financial stability.

АНАЛИТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. В данной научной статье исследуются аналитические возможности финансовой отчетности при оценке эффективности деятельности предприятия. В ходе исследования раскрывается аналитическое значение основных форм финансовой отчетности — бухгалтерского баланса, отчета о финансовых результатах и отчета о движении денежных средств. Рассматриваются методы оценки финансовой устойчивости, рентабельности, ликвидности и платежеспособности предприятия на основе финансовых показателей. Результаты исследования подтверждают, что анализ финансовой отчетности является важным источником информации для принятия управленческих решений.

Ключевые слова: финансовая отчетность, финансовый анализ, эффективность предприятия, рентабельность, ликвидность, финансовая устойчивость.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan iqtisodiy sharoitda korxonalar faoliyati samaradorligini baholash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Korxonaning barqaror rivojlanishi, moliyaviy holati va bozor sharoitlariga moslashuvchanligi, avvalo, uning moliyaviy faoliyat natijalariga bog'liq bo'lib, bu natijalar moliyaviy hisobotlar orqali aks ettiriladi. Shu bois moliyaviy hisobotlarning analitik imkoniyatlaridan samarali foydalanish korxonada boshqaruv tizimida muhim o'rin tutadi.

Moliyaviy hisobotlar korxonada faoliyati to'g'risida tizimlashtirilgan va ishonchli axborot manbai bo'lib, ular asosida korxonaning moliyaviy barqarorligi, likvidligi, rentabelligi va to'lov qobiliyati baholanadi. Ayniqsa, buxgalteriya balans, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot hamda pul oqimlari hisobotining tahlili orqali korxonada faoliyatining real holatini aniqlash, mavjud muammolarni baholash va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash mumkin [1].

Zamonaviy iqtisodiy munosabatlar sharoitida moliyaviy hisobotlar faqatgina hisob-kitob hujjati sifatida emas, balki strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim analitik vosita sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Investorlar, kreditorlar, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar aynan moliyaviy hisobotlar tahlili orqali korxonada faoliyati samaradorligi to'g'risida xulosa chiqaradilar. Shu jihatdan moliyaviy hisobotlarning analitik imkoniyatlarini chuqur o'rganish va amaliyotga joriy etish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur ilmiy maqolada korxonada faoliyati samaradorligini baholashda moliyaviy hisobotlarning analitik imkoniyatlari tahlil qilinib, moliyaviy ko'rsatkichlar asosida

samaradorlikni baholash usullari yoritiladi hamda moliyaviy tahlilning boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi ahamiyati asoslab beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Korxonalar faoliyati samaradorligini baholashda moliyaviy hisobotlarning o'rnini va ahamiyati masalasi iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Mazkur yo'nalishdagi ilmiy qarashlar moliyaviy tahlilning nazariy asoslarini shakllantirish hamda amaliy mexanizmlarini takomillashtirishga xizmat qilgan.

Rossiyalik iqtisodchi olim A.D. Sheremet o'zining ilmiy asarlarida moliyaviy hisobotlarni tahlil qilishni korxonalar moliyaviy holatini baholashning asosiy instrumenti sifatida talqin etadi. Uning fikricha, moliyaviy hisobotlar asosida o'tkazilgan kompleks tahlil korxonaning moliyaviy barqarorligi, rentabelligi va to'lov qobiliyatini aniqlash imkonini beradi hamda boshqaruv qarorlarining samaradorligini oshiradi [1].

V.V. Kovalyovning ilmiy tadqiqotlarida moliyaviy hisobotlar tahlili korxonalar faoliyatini baholashda strategik ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Olim moliyaviy ko'rsatkichlar tizimi orqali korxonaning iqtisodiy salohiyati va rivojlanish istiqbollari aniqlash mumkinligini qayd etadi. Uning qarashlariga ko'ra, moliyaviy hisobotlar tahlili nafaqat ichki boshqaruv, balki tashqi foydalanuvchilar uchun ham muhim axborot manbai hisoblanadi [2].

O'zbekistonlik iqtisodchi olim B.X. Ibragimov o'z tadqiqotlarida moliyaviy hisobotlar tahlilining milliy iqtisodiyot sharoitidagi o'ziga xos jihatlari e'tibor qaratadi. Uning ta'kidlashicha, korxonalar faoliyati samaradorligini baholashda moliyaviy hisobotlar ko'rsatkichlarini tarmoq xususiyatlaridan kelib chiqib tahlil qilish zarur bo'lib, bu holat tahlil natijalarining ishonchliligini oshiradi [3].

Shuningdek, R. Brealey va S. Myers kabi xorijiy olimlar moliyaviy hisobotlar tahlilini investorlar qaror qabul qilish jarayonining muhim elementi sifatida ko'rsatadilar. Ularning asarlarida moliyaviy hisobotlar orqali korxonalar qiymatini baholash, investitsion jozibadorlikni aniqlash va risklarni boshqarish masalalari keng yoritilgan [4].

Yuqoridagi ilmiy qarashlar tahlili shuni ko'rsatadiki, moliyaviy hisobotlar korxonalar faoliyati samaradorligini baholashda универсал ва комплекс аналитик имкониятларга эга бўлиб, улардан тўғри ва самарали фойдаланиш бoshqaruv qarorlarining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur ilmiy maqolada korxonalar faoliyati samaradorligini baholashda moliyaviy hisobotlarning analitik imkoniyatlarini o'rganishda tizimli va kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida tahlil va sintez, taqqoslash, guruhlash hamda moliyaviy ko'rsatkichlar asosida iqtisodiy tahlil usullari qo'llanildi. Shuningdek, buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot va pul oqimlari hisobotlari ma'lumotlari

asosida moliyaviy koeffitsiyentlar hisoblandi. Olingan natijalar asosida korxonalar faoliyatining samaradorligi baholanib, xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Korxonalar faoliyati samaradorligini baholashda moliyaviy hisobotlar asosida o'tkaziladigan tahlil muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Moliyaviy hisobotlar tahlili orqali korxonaning moliyaviy holati, resurslardan foydalanish samaradorligi hamda moliyaviy barqarorlik darajasi aniqlanadi. Ushbu jarayonda buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot va pul oqimlari hisobotida aks ettirilgan ko'rsatkichlar asosiy axborot manbai hisoblanadi [1].

Moliyaviy hisobotlar tahlilida, avvalo, korxonaning likvidlik va to'lov qobiliyatini baholash muhim hisoblanadi. Likvidlik ko'rsatkichlari korxonaning qisqa muddatli majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish imkoniyatini tavsiflaydi. Joriy likvidlik koeffitsiyentining me'yoriy darajadan yuqori ekanligi korxonalar moliyaviy holatining barqaror yoki beqaror ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tezkor va mutlaq likvidlik ko'rsatkichlari pul mablag'lari va tez realizatsiya qilinadigan aktivlarning yetarlilik darajasini aniqlash imkonini beradi [1].

Rentabellik ko'rsatkichlari esa korxonalar faoliyati samaradorligini baholashda asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Sof foydaning aktivlar va o'z mablag'lariga nisbati korxonaning iqtisodiy salohiyatini, ishlab chiqarish va moliyaviy faoliyatdan olinayotgan natijalarni aks ettiradi. Rentabellik darajasining o'sishi korxonada moliyaviy resurslardan samarali foydalanilayotganligini bildiradi, aksincha, pasayishi esa boshqaruv qarorlarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi [2].

Quyidagi jadvalda shartli korxonalar misolida moliyaviy hisobotlar asosida hisoblangan asosiy ko'rsatkichlar keltirilgan.

1-jadval

Korxonalar faoliyati samaradorligini baholash ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich nomi	2022- yil	2023- yil	O'zgarish
Joriy likvidlik koeffitsiyenti	1,6	1,9	+0,3
Tezkor likvidlik koeffitsiyenti	1,1	1,3	+0,2
Aktivlar rentabelligi (ROA), %	8,5	10,2	+1,7
O'z kapitali rentabelligi (ROE), %	14,0	16,8	+2,8
Sof foyda, mln so'm	1 250	1 540	+290

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, tahlil qilingan davrda korxonaning likvidlik ko'rsatkichlari ijobiy tomonga o'zgarib borgan. Bu holat qisqa muddatli

majburiyatlarni qoplash imkoniyatining yaxshilanganligini anglatadi. Shu bilan birga, aktivlar va o'z kapitali rentabelligining oshishi korxonaning faoliyatining umumiy samaradorligi ortib borayotganidan dalolat beradi [3].

Pul oqimlari hisobotining tahlili ham muhim ahamiyat kasb etadi. Operatsion faoliyatdan ijobiy pul oqimining mavjudligi korxonaning asosiy faoliyati barqaror ekanligini ko'rsatadi. Investitsion va moliyaviy faoliyat bo'yicha pul oqimlari esa korxonaning rivojlanish strategiyasi va moliyaviy siyosatini baholash imkonini beradi. Moliyaviy hisobotlar tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki, kompleks yondashuv asosida o'tkazilgan tahlil korxonaning faoliyati samaradorligini aniq va ishonchli baholashga xizmat qiladi [4].

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy hisobotlar korxonaning faoliyati samaradorligini baholashda asosiy va ishonchli axborot manbai hisoblanadi. Buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar hamda pul oqimlari to'g'risidagi hisobotlar asosida amalga oshirilgan tahlil korxonaning moliyaviy barqarorligi, likvidligi, rentabelligi va to'lov qobiliyatini kompleks baholash imkonini beradi. Tadqiqot jarayonida aniqlanganki, moliyaviy ko'rsatkichlar tizimidan samarali foydalanish boshqaruv qarorlarining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, moliyaviy hisobotlar tahlilining natijalari korxonaning mavjud muammolarini aniqlash, moliyaviy risklarni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy hisobotlarning analitik imkoniyatlarini kengaytirish, zamonaviy moliyaviy tahlil usullarini amaliyotga joriy etish va xalqaro tajribadan foydalanish korxonalar faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Шунингдек, молиявий ҳисоботлар таҳлилини такомиллаштириш корхоналарнинг узоқ муддатли барқарор ривожланишини таъминлашда муҳим омил сифатида намоён бўлади.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sheremet A.D. **Finansoviy analiz: uchebnik.** – Moskva: INFRA-M, 2020.
2. Kovalyov V.V. **Finansoviy analiz: upravlencheskiy aspekt.** – Moskva: Finansy i statistika, 2019.
3. Brealey R., Myers S., Allen F. **Principles of Corporate Finance.** – New York: McGraw-Hill Education, 2020.
4. Ibragimov B.X. **Korxonalarda moliyaviy tahlilni tashkil etish.** – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
5. Palepu K.G., Healy P.M., Peek E. **Business Analysis and Valuation: Using Financial Statements.** – Boston: Cengage Learning, 2019.

6. White G.I., Sondhi A.C., Fried D. **The Analysis and Use of Financial Statements.** – New York: John Wiley & Sons, 2018.
7. Penman S.H. **Financial Statement Analysis and Security Valuation.** – New York: McGraw-Hill Education, 2020.
8. Higgins R.C. **Analysis for Financial Management.** – New York: McGraw-Hill Education, 2019.